

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Медичний інститут

Методичні вказівки
до практичного заняття
з теми 16 «Пенсійне страхування.»
з дисципліни «**Основи медичного та соціального страхування**»
для студентів спеціальності: 229. Громадське здоров'я
денної форми навчання

Суми
Сумський державний університет
2019

Методичні вказівки до практичного заняття з теми 16 «Пенсійне страхування» / укладачі: зав. каф. громадського здоров'я, д.м.н., проф. В. А. Сміянов, ст. викладач О. І. Сміянова– Суми: Сумський державний університет, 2019. –.

Тема 16.

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Пенсійне страхування (один із видів соціального страхування) — це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності. Одна із основних форм соціального захисту, в основі якої лежить страховий метод, тобто внесення в особливі фонди обов'язкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів господарської діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, й використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян.

Пенсійний фонд здійснює управління фінансами державного пенсійного страхування і, по суті, виступає гарантом стабільності державної системи пенсійного страхування. Він діє в Україні як самостійна фінансово-банківська система з 1992 р. Його статус, завдання і функції первинно були визначені Положенням про Пенсійний фонд, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р., а в новій редакції — від 1 березня 2001 р. № 121.

Рис. 1. Пенсійна система України.

Перший рівень — це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, в якій усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до Пенсійного фонду України, одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам (використовується в сьогоденні).

Другий рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Передбачається, що вона буде введена в дію у 2012 році. Частина обов'язкових пенсійних відрахувань (до 7% від заробітної плати працівника) буде спрямована на персональні рахунки громадян. Ці кошти будуть інвестуватися в українську економіку, а інвестиційний дохід збільшуватиме розмір майбутніх пенсійних виплат.

Третій рівень — система недержавного пенсійного забезпечення. В цій системі можуть брати участь добровільно як фізичні особи, так і юридичні особи-роботодавці.

Види пенсій:

- пенсія за віком(такий вид пенсії може отримати особа після досягнення віку – **60 років**. Страховий стаж для чоловіків повинен складати - 35 років, для жінок – 30 років (під страховим стажем розуміють той період протягом якого особа або роботодавець сплачував внески до Пенсійного фонду України))
- пенсія по інвалідності(Такий вид пенсії може отримати особа яка відноситься до I, II або III групи інвалідності (що встановлює медико-соціальна експертиза) та за наявності страхового стажу.)

Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності. Інвалідам, які досягли пенсійного віку, пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих інвалідів проводиться тільки за їх заявою.

- пенсія за віком на пільгових умовах; (такі пенсії призначаються відповідно до статей 13-18 Закону України «Про пенсійне забезпечення».)
- пенсія у зв'язку з втратою годувальника; (такий вид пенсії призначається *непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, що знаходились на його утриманні;*
- пенсія за вислугою років(Пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

Єдиний соціальний внесок — обов'язковий платіж до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення *страхових виплат* за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежною професійною діяльністю; особи, які працюють на виборних посадах; військовослужбовці та інші. Розмір внеску визначається у процентах від заробітної плати (доходу, прибутку) від діяльності і становить — в залежності від класу професійного ризику виробництва — від 36,76 % до 49,7 %.

Для бюджетних установ єдиний соціальний внесок установлений у розмірі 36,3 %.

На користь солідарної системи пенсійного страхування розподіляється приблизно 90,9 % зібраних сум платників податків.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;
- внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань;
- виконання інших завдань, визначених законом.

Сьогодні пенсійна система України перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання прийняттого рівня життєдіяльності. У майбутньому проблема старіння населення може призвести до ще більшого загострення кризи в системі пенсійного забезпечення. Ефективними шляхами виходу з цієї ситуації є підвищення пенсійного віку та запровадження накопичувальних пенсійних систем життєдіяльності.

Можна виділити такі основні проблеми пенсійної системи України

- старіюче населення, що обумовлює систематичне погіршення співвідношення між громадянами працездатного і непрацездатного віку;
- низький рівень пенсій більшості осіб, що досягли пенсійного віку. У той же час, середній розмір “спеціальних” пенсій щонайменше у 2,5 рази перевищує середній розмір пенсії призначеної на загальних умовах;
- незбалансований бюджет Пенсійного фонду України;
- розрив між розмірами пенсій жінок і чоловіків.

Завдяки реформуванню пенсійної системи вдасться досягти помітних позитивних результатів у майбутньому:

- забезпечити справедливую систему розподілу пенсійних коштів;
- створити для людей можливість накопичувати пенсії з огляду на власні доходи; стабілізувати пенсійну систему;
- гарантувати стовідсоткову виплату пенсій зараз і в майбутньому,
- підвищити престижність роботи працівників бюджетної сфери,
- детінізувати економіку, забезпечити економічне зростання та добробут українців.

Базовим законом у сфері загальнообов’язкового державного пенсійного страхування як складової державного соціального страхування є Закон України «Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. Саме цим законом визначено принципи та загальні правові, фінансові і організаційні засади загальнообов’язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

Основним законом, що регулює питання загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, є Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. Закон містить 15 розділів і 113 статей, у яких уперше комплексно врегульовано всі питання, пов’язані з функціонуванням системи пенсійного страхування, – від визначення суб’єктів (учасників) цієї системи, їхніх прав та обов’язків, до порядку сплати страхових внесків, здійснення пенсійних виплат, механізму управління цією системою.

Важливим у Законі України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV є те, що вперше визначено поняття пенсійного законодавства та предмет його правового регулювання. Згідно зі статтею 4 цього закону законодавство про пенсійне забезпечення базується на Конституції України, складається з Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування, цього Закону, законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», міжнародних договорів з пенсійного забезпечення, згода на обов’язковість яких надана

Верховною Радою України, а також інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законів про пенсійне забезпечення, що регулюють відносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні.

Статтею 5 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV визначено коло питань, які регулюються виключно цим законом, а саме:

- принципи та структура системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- коло осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню;
- види пенсійних виплат;
- умови набуття права та порядок визначення розмірів пенсійних виплат;
- пенсійний вік чоловіків та жінок, при досягненні якого особа має право на призначення пенсії за віком;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- порядок здійснення пенсійних виплат за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням;
- порядок використання коштів Пенсійного фонду та накопичувальної системи пенсійного страхування;
- організація та порядок здійснення управління в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV передбачено застосування норм пенсійного законодавства, яке діяло раніше, зокрема Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 №1788-XII, який визначає умови та норми пенсійного забезпечення робітників та інших категорій працюючих осіб.

Крім Конституції України та законів України, правове регулювання у сфері пенсійного забезпечення здійснюється на підставі інших актів законодавства: актів Президента України, Кабінету Міністрів України, відомчих нормативно-правових актів органів виконавчої влади, а також міжнародних договорів (угод), які укладені Україною з 21 країною світу та входять до складу національного законодавства.

Спроможність державного пенсійного страхування виконувати властиві йому функції в умовах демографічних змін буде залежати від забезпечення його фінансової стійкості. Погіршення демографічної ситуації в нашій країні потенційно може призвести до збільшення внесків роботодавців і застрахованих осіб чи розширення ролі трансфертів з бюджету або зменшення пенсійних видатків. Зважаючи на наявність суттєвих передумов, які обмежують збільшення розміру внесків на державне пенсійне страхування, у процесі реформування пенсійної системи в Україні, крім

солідарної системи державного пенсійного страхування, неодмінно будуть розвиватися інші елементи пенсійної системи. Таким чином, важливою умовою забезпечення нормального рівня життя пенсіонерів є гармонійне поєднання характеристик різних елементів пенсійної системи з метою ефективного реалізації функцій пенсійного страхування у процесі її реформування. Запровадження накопичувальних систем пенсійного страхування передбачає необхідність сплати внесків з можливістю стримання пенсійних виплат через певний період. Тобто значний проміжок часу певна частина пенсійної системи тільки накопичуватиме ресурси.

В умовах неможливості запровадження додаткових внесків на накопичувальне пенсійне страхування та складності залучення бюджетних ресурсів на зазначені цілі, мова може йти лише про перерозподіл наявних страхових внесків з солідарних пенсійних програм на накопичувальні. У зв'язку з цим, ще однією важливою закономірністю функціонування солідарної системи державного пенсійного страхування в умовах розвитку інших елементів пенсійної системи, особливо накопичувальних систем є реальна перспектива скорочення ресурсів на тривалий період часу, пов'язана із їхнім залученням до накопичувальних пенсійних систем. Визначальний вплив на пенсійну систему справляє також ринок праці. Безпосередній його вплив проявляється у тому, що величина страхових внесків на пенсійне страхування визначається розміром заробітної плати застрахованих осіб.

Можливість повноцінного виконання функцій державного пенсійного страхування залежить від адекватного врахування дії різноманітних чинників, що впливають на пенсійну систему країни. Забезпечити реалізацію цього завдання можна шляхом формування необхідного інституційного середовища функціонування державного пенсійного страхування.

Контрольні питання

1. Що таке пенсійне страхування?
2. Скільки рівнів має пенсійна система України?
3. Які види пенсій призначаються в Україні?
4. Що таке єдиний соціальний внесок?
5. Вкажіть розміри єдиного соціального внеску для різних установ.
6. До яких органів виконавчої влади належить Пенсійний фонд України?
7. Назвіть основні напрямки діяльності Пенсійного фонду.
8. Назвіть основні завдання Пенсійного фонду.

9. Які проблеми сьогодення є найбільш відчутними для Пенсійного фонду України?

Література

1. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон від 26.06.1997 р. № 400/97-ВР // Все про бухгалтерський облік. – 2002. – № 12-1.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон від 09.07.2003р. № 1058-IV. // Податки та бухгалтерський облік. – 2003. – № 70.
3. Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні: Указ від 13.04.1998 р. № 291/98 // Фінансист. – 1999. – № 1. – с. 18 – 23.
4. Про заходи щодо впровадження персоніфікованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування: Указ від 04.05.1998 р. № 401/98 // Економіст. – 1999. – № 10. – с. 50 – 55.
5. Внукова Н. М. Соціальне страхування: Навчальний посібник / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук – К.: Кондор, 2006. – 352 с.
6. Григораш Г. В. Система соціального страхування зарубіжних країн: Навчальний посібник / Г. В. Григораш, Т. Ф. Григораш, В. Я. Олійник, І. Т. Субачов – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 144 с.
7. Юрій С. І. Соціальне страхування: Підручник / С. І. Юрій, М. П. Шаварина. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
8. Денисенко О. Д. Пенсійному обслуговуванню – сучасні рішення / О. Д. Денисенко // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 235. – с. 8.
9. <https://www.pfu.gov.ua/1391-diyalnist-pensijnogo-fondu-osnovni/>
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2013 № 1058-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
6. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668- VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.
7. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 №1788-XII зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
8. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>